

УДК 338.48

**ДО ПИТАННЯ ПРО ТРУДОРЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ**

• **Скарга Олександра Олександрівна**, старший викладач, Маріупольський державний університет, o.skarha@mdu.in.ua, +380992750265

Кушнарєнко Ольга Петрівна, аспірант, Маріупольський державний університет, olga-kushnarenko@ukr.net, +380958906100

Olexandra Skarga, senior lecturer, Mariupol State University

Olga Kushnarenko, post-graduate student, Mariupol State University

Skarga O. O., Kushnarenko O. P. On the issue of labor-resource provision of the tourism industry.

The modern stage of world economic development is characterized by increased attention to the needs of the development of the sphere of services in general and the tourism industry in particular, as a catalyst for socio-economic and cultural changes in the development of society. At the same time, there is a realization of the clear dependence of the development of the tourist sphere on the labor supply of the industry as a factor in the formation of the positions of countries in the international market of tourist services. As an important form of international economic relations, tourism has become significant in the second half of the twentieth century. The contribution of international tourism to world GDP is almost 11%, providing employment of more than 10% of the workforce. Tourism accounts for 120 million jobs in the industry and 125 million jobs in related industries. The tourism industry in Ukraine directly and indirectly accounts for 1,570 jobs, which is 7.7% of the total employment of the country's population. At the same time, the cumulative effect is clearly traced. At the same time, Ukraine occupies only 66 positions on the indicator of development of human resources, which increases the relevance of the solution of the problem of the formation of high-quality labor-resource provision of the tourism sector. It is concluded that the solution of the problems of labor resources of the tourism industry should include, firstly, an analysis of the conditions of reproduction and functioning of the labor resource potential of the tourism sector, and secondly, the identification of deficiencies and the identification of opportunities for improving the labor supply of the industry.

Скарга О. О., Кушнарєнко О. П. До питання про трудоворесурсне забезпечення туристичної галузі.

Сучасний етап світогосподарського розвитку характеризується посиленням уваги до потреб розвитку сфери послуг загалом і галузі туризму зокрема, як каталізатора соціально-економічних та культурних змін розвитку соціуму. Одночасно відбувається усвідомлення чіткої залежності розвитку туристичної сфери від трудоворесурсного забезпечення галузі як чинника формування позицій країн на міжнародному ринку туристичних послуг. Як важлива форма міжнародних економічних відносин, туризм набув значних масштабів у другій половині ХХ ст. Внесок міжнародного туризму у світовий ВВП становить майже 11%, забезпечуючи зайнятість більше 10% робочої сили. На туризм припадає 120 млн. робочих місць в галузі і 125 млн. робочих місць в суміжних галузях. На галузь туризму в Україні прямо і опосередковано припадає 1570 робочих місць, що складає 7,7% від загальної кількості зайнятого населення країни. При цьому чітко прослідковується кумулятивний ефект. Одночасно Україна за показником розвитку людських ресурсів займає лише 66 позицію, що посилює актуальність вирішення завдання формування якісного трудоворесурсного забезпечення туристичної сфери. Зроблено висновок, що вирішення проблем трудоворесурсного забезпечення туристичної галузі має передбачати, по-перше, аналіз умов відтворення і функціонування трудоворесурсного потенціалу туристичної сфери, по-друге – виявлення недоліків і визначення можливостей удосконалення трудоворесурсного забезпечення галузі.

Скарга О. А., Кушнарєнко О. П. К вопросу о трудоворесурсном обеспечении туристической отрасли.

Современный этап мирохозяйственного развития характеризуется усилением внимания к потребностям развития сферы услуг в целом и отрасли туризма в частности, как каталізатора социально-экономических и культурных изменений развития социума. Одновременно происходит осознание четкой зависимости развития туристической сферы от трудоворесурсного обеспечения отрасли как фактора формирования позиций стран на международном рынке туристических услуг. Как важная форма международных экономических отношений, туризм приобрел значительные масштабы во второй половине ХХ в. Вклад международного туризма в мировой ВВП составляет почти 11%, обеспечивая занятость более 10% рабочей силы. На туризм приходится 120 млн. рабочих мест в

отрасли и 125 млн. рабочих мест в смежных отраслях. На отрасль туризма в Украине прямо и опосредованно приходится 1570 рабочих мест, что составляет 7,7% от общей численности занятого населения страны. При этом четко прослеживается кумулятивный эффект. Одновременно Украина по показателю развития человеческих ресурсов занимает только 66 позицию, что усиливает актуальность решения задачи формирования качественного трудовых ресурсного обеспечения туристической сферы. Сделан вывод, что решение проблем трудовых ресурсного обеспечения туристической отрасли должно предусматривать, во-первых, анализ условий воспроизводства и функционирования трудовых ресурсного потенциала туристической сферы, во-вторых – выявление недостатков и определение возможностей совершенствования трудовых ресурсного обеспечения отрасли.

Постановка проблеми. Сучасний етап світогосподарського розвитку характеризується радикальною трансформацією міжнародних економічних відносин, структурними змінами у світовій економіці, посиленням уваги до потреб розвитку сфери послуг загалом і галузі туризму, зокрема як каталізатора соціально-економічних та культурних змін розвитку соціуму.

Одночасно відбувається усвідомлення чіткої залежності розвитку туристичної сфери від трудових ресурсного забезпечення галузі, наявності кваліфікованої робочої сили та умов для розвитку останньої як чинників формування позицій країн на міжнародному ринку туристичних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці розвитку міжнародного ринку туристичних послуг присвячено праці багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених – О. Вавілової, В. Воскресенського, М. Голованова, С. Грабовенської, Ю. Джаладяна, Ю. Колеснікової, О. Корнієнко, М. Мальської, О. Письменного, П. Пронози, М. Ткешелашвілі, О. Трохимець, Л. Шульгіної та ін. Одночасно, незважаючи на численні наукові публікації, недостатньо дослідженим залишається аспект трудових ресурсного забезпечення розвитку туристичної галузі і впливу людського чинника на позиції країн у рейтингу міжнародної конкурентоспроможності.

Метою статті є дослідження ролі трудових ресурсного забезпечення у розвитку сфери туристичних послуг на міжнародному та країновому рівні.

Результати дослідження. Як важлива форма міжнародних економічних відносин туризм набув значних масштабів у другій половині ХХ ст. Якщо в 1950 р. туристичними послугами користувались 25 млн. осіб, то наприкінці ХХ ст. цей показник становив 592 млн. осіб [1, с.146], а у 2015 р. - 1,2 млрд. осіб. (рис. 1). При цьому, за даними UNWTO, за 1975-1990 рр. кількість міжнародних прибуттів подвоїлась – з 222 млн. до 459 млн. прибуттів.

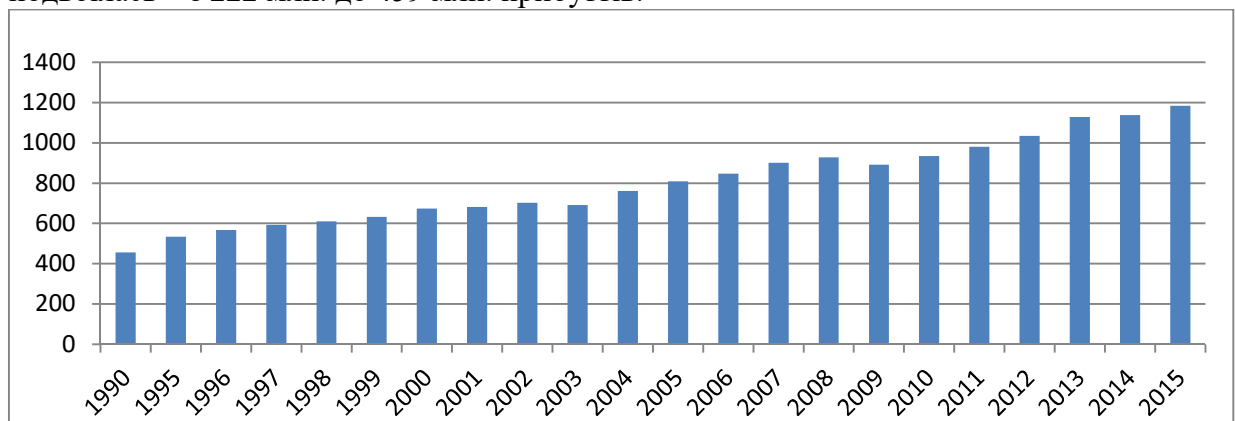

Рис. 1. Динаміка міжнародних туристичних прибуттів у 1995-2015 рр., млн. осіб. [2]

Вклад міжнародного туризму у світовий ВВП становить майже 11% (7,2 трлн. дол. США у 2015 р.), забезпечуючи зайнятість більше 10% робочої сили (розвиток туристичної індустрії прямо або опосередковано підтримує кожне 11-те робоче місце в

світі, забезпечивши лише в 2015 р. приріст 2,5 млн. робочих місць в туризмі, готельному бізнесі, авіаперевезеннях, ресторанному бізнесі), 11% інвестицій і майже стільки ж податкових надходжень, що свідчить про здатність галузі стимулювати економічне зростання і створення великої кількості робочих місць.

За оцінками Всесвітньої туристичної організації (*UNWTO*), на туризм припадає 6 трлн. дол. США світових інвестицій, що забезпечує 120 млн. робочих місць в галузі і 125 млн. робочих місць в суміжних галузях. Загальний товарообіг світового туризму на початок 2013 р. склав 1,075 трлн. дол. США (на початок 2012 р. – 1,042 трлн. дол. США) [3], що робить туристичну сферу однією з основних галузей, яка впливає на загальний стан і тенденції розвитку світової економіки.

Особливістю ринку праці досліджуваного сектору є те, що переважна кількість робочих місць в даній сфері належить малим і середнім підприємствам. Як свідчать наявні дослідження, в туризмі нові робочі місця створюються в 1,5 рази швидше, ніж в інших галузях. При цьому нові робочі місця та підприємства з'являються здебільшого в менш розвинутих країнах, що сприяє вирівнюванню економічної ситуації у світовому господарстві. Туризм також сприяє розвитку супутнього малого та середнього бізнесу, що, в свою чергу, стабілізує економіку будь-якої країни і є особливо важливим для країн з високим рівнем безробіття, оскільки туристичний бізнес стимулює розвиток інших галузей господарства: будівництва, торгівлі, сільського господарства, виробництва товарів народного споживання тощо. [4, с.35]

Безумовно, на сучасному етапі розвитку туризму відбувається процес заміни людської праці автоматизованим приладдям й різними машинами, які стають елементами обладнання робочих місць. Але їх наявність відносно обмежена і тому радикально не впливає на зменшення кількості працівників у сфері туризму.

Навпаки, динамічний розвиток туризму й туристичного ринку стимулює зростання кількості працевлаштованих осіб у даному секторі. Відбувається це, в першу чергу, через те, що використання праці в туристичній галузі не завжди пов'язано з економічною ефективністю, внаслідок чого заміна людської праці машинами чи іншою технікою можлива і доцільна лише тоді, коли вона не спричиняє зниження якості пропонованих послуг. [1, с.174]

Водночас розвиток туризму породжує низку проблем на ринку праці. Зокрема, перспектива отримання більш високооплачуваної роботи в туристичному бізнесі може спричинити перехід працівників з інших галузей виробництва в галузі, пов'язані з туризмом, зумовлюючи у перших дефіцит робочої сили. Крім того, масове переміщення людей до місць надання туристичних послуг, спричинене можливостями працевлаштування, може вплинути на погіршення житлових умов приймаючих територій, збільшення навантаження на системи життєзабезпечення тощо. [4, с.35-36]

Визнання зростаючої ролі туризму щодо створення нових робочих місць, скорочення бідності, розвитку малого бізнесу, а також підвищення темпів економічного зростання зумовлює необхідність дослідження туристичної сфери в системі економічного розвитку країн.

Так, в 2013 р. сумарний вклад галузі подорожей і туризму (*T&T*) у ВВП України становив 14,3 млрд. дол. США або 8,6%. На галузь прямо і опосередковано припадає 7,7% від загальної кількості зайнятого населення країни. [5, с.13] При цьому чітко прослідковується кумулятивний ефект, оскільки частка прямих надходжень від туристичної сфери до ВВП України (рис.2) є в декілька разів меншою за сумарну величину.

В останні роки туристичне середовище, в якому країни конкурують за іноземних туристів, стає все більш складним. Економічні потрясіння, політична нестабільність і т. п. значно впливають на рівень включення країн до міжнародного ринку туристичних послуг. [5, с.8]

За даних умов актуалізується питання оцінки конкурентоспроможності країн на міжнародному ринку туристичних послуг з метою посилення конкурентних переваг і нівелювання перешкод оптимальному включенню національних туристичних галузей до сфери міжнародного туризму. Хоча вплив туризму в умовах транснаціоналізації відповідного ринку як на національні економіки, так і на світову економіку в цілому, можна назвати позитивним, існують численні перешкоди на національних рівнях, які гальмують розвиток країн, у т. ч. й України.

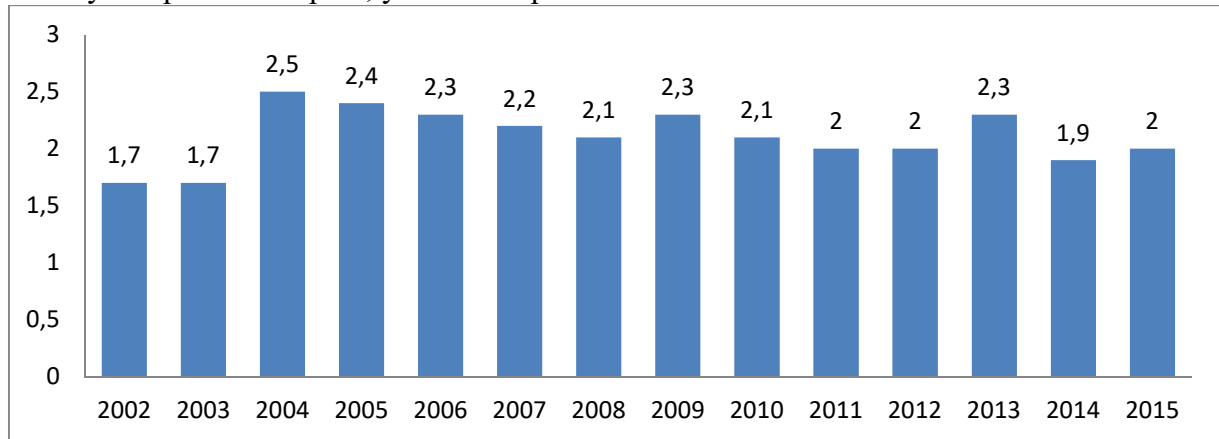

Рис. 2. Частка прямих надходжень від туристичної сфери до ВВП України [6, с.3]

Так, якщо розглянути формування субіндексів конкурентоспроможності України (в рамках глобального індексу конкурентоспроможності) в галузі подорожей і туризму (*T&T*) (табл. 1), то можна зробити такі висновки. По-перше, Україна має достатньо високу позицію в рейтингу за напрямком "Здоров'я і гігієна". Проблемними є такі напрямки: засоби для подорожей і туризму (101-а позиція), природні ресурси (102-а), цінова конкурентоспроможність галузі *T&T* (110-а), правила і норми політики (114-а). Крім того, особливо важливою є та обставина, що, незважаючи на значення *людських ресурсів* для розвитку галузі, Україна за даним показником займає лише 66 позицію, що не можна визнати задовільним, зважаючи на інтелектуальний потенціал держави і кумулятивний ефект, створюваний людськими ресурсами належної якості. Так, позитивна динаміка відзначається за складовими людських ресурсів і доступності кваліфікованої робочої сили, а за складовими освіти і навчання Україна систематично втрачає позиції, що пояснюється тим, що в більшості країн світу швидко зростають вимоги до фахівців в галузі *T&T*. Таким чином, Україна в сфері людських ресурсів має умовні переваги, які не є стійкими в довгостроковій перспективі.

Зокрема, через недостатнє кадрове забезпечення сфери туризму (поряд з високими податками; невирішеністю питань захисту приватного капіталу; недостатністю державної підтримки суб'єктів підприємництва; недостатністю регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері послуг) можливості рекреаційно-туристичного комплексу України реалізуються не більше, ніж на третину. [7, с. 201]

Таким чином, формування якісного трудових ресурсного забезпечення туристичної сфери виступає важливим компонентом перетворення України на туристичну державу світового рівня та включення країни до міжнародного ринку туристичних послуг.

Загалом значення трудових ресурсної складової визначається тим, що традиційний організаційно-технологічний перелік засобів забезпечення конкурентоспроможності поступово перестає відігравати ключову роль у ринковій боротьбі, вказані види засобів поступово втрачають свою унікальність. Відповідно, створення конкурентних переваг, які визначають індивідуальність певного підприємства, все більше зміщується в бік людських ресурсів.

Таблиця 1

Фактори конкурентоспроможності України в галузі *T&T*, 2013р. [5, с.13]

	<i>Субіндекс</i>	<i>Рейтинг</i>	<i>Бали</i>
1	<i>Нормативна база T&T</i>	60	4,7
1.1	Правила і норми політики	114	3,9
1.2	Екологічна сталість	92	4,3
1.3	Охорона і безпека	77	4,7
1.4	Здоров'я і гігієна	8	6,6
1.5	Визначення пріоритетів подорожей і туризму	84	4,2
2	<i>Бізнес-середовищі і інфраструктура</i>	71	3,6
2.1	Інфраструктура повітряного транспорту	78	2,8
2.2	Інфраструктура наземного транспорту	73	3,5
2.3	Інфраструктура туризму	50	4,6
2.4	Інфраструктура IT-середовища	70	3,1
2.5	Цінова конкурентоспроможність галузі	110	4,0
3	<i>Людські, культурні і природні ресурси</i>	99	3,6
3.1	Людські ресурси	65	4,9
3.2	Відкритість країни для іноземних туристів	101	4,3
3.3	Природні ресурси	102	3,0
3.4	Культурні ресурси	80	2,1

Оскільки метою управління людськими ресурсами у сфері туризму є отримання туристичним підприємством конкурентних переваг та забезпечення успіху завдяки якісному трудоворесурсному забезпеченню, - особливості використання людських ресурсів у туризмі визначаються такими обставинами: [8, с. 171-172]

- працівники є найважливішою ланкою у діяльності туристичних підприємств;
- умовою успіху кожної організації, яка функціонує у сфері туризму, є тісний зв'язок сфери мотивування працівників з цілями діяльності і стратегічними завданнями розвитку структури;
- стрімкий розвиток туристичної сфери країни та світу потребує наукового обґрунтування тенденцій і чинників формування та використання трудоворесурсного потенціалу даної сфери (рис.3), і на цій основі – обґрунтування конкретних заходів оптимізації трудоворесурсного забезпечення туристичної сфери. [9, с. 150-151]

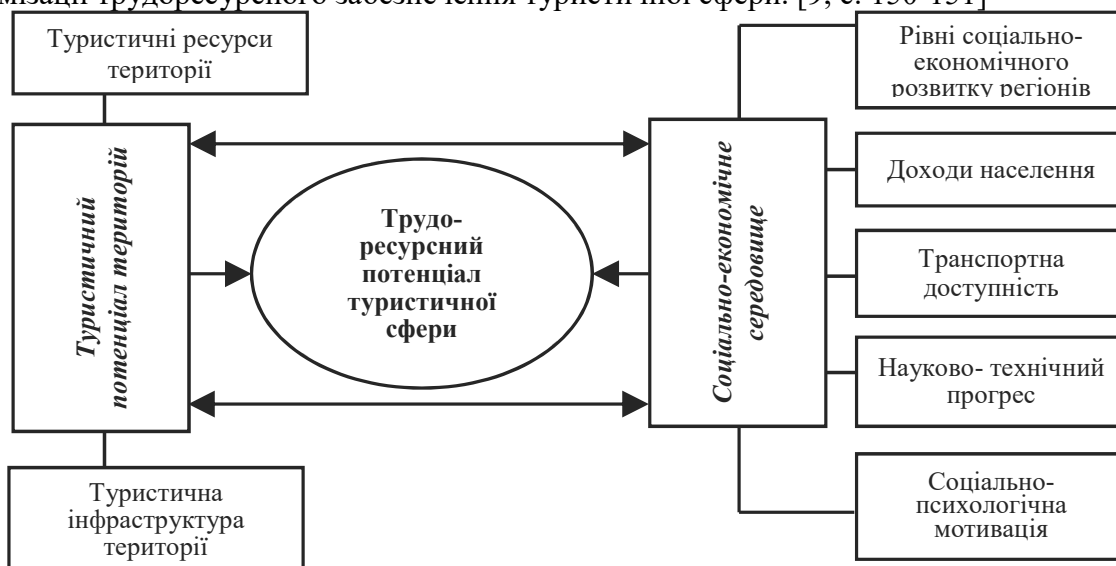

Рис. 3. Чинники використання трудоворесурсного потенціалу туристичної сфери [4, с. 153]

Вирішення проблем трудоворесурсного забезпечення туристичної галузі має передбачати, *по-перше*, аналіз умов відтворення і функціонування трудоворесурсного

потенціалу туристичної сфери, *по-друге* - виявлення недоліків і визначення можливостей удосконалення трудоресурсного забезпечення галузі.

Визнання персоналу ключовим елементом забезпечення успіху туристичних підприємств означає потребу у відповідному управлінні трудоресурсним забезпеченням, що пов'язано з необхідністю вирішення низки проблем, які стосуються пошуку, утримання і розвитку працівників, мотивування, створення відповідних умов праці, оцінки ефективності використання персоналу тощо. [5, с. 179] При цьому слід врахувати, що людський чинник не лише обумовлює бажаний перебіг подій у діяльності підприємств туристичної сфери, а й вимагає дотримання ряду вимог. Фактично мова йде про більш широке поняття, ніж персонал – про формування людського капіталу туристичного підприємства, зміст якого втілено у схемі трудоресурсного забезпечення туристичної сфери (рис.4).

Рис.4. Структурна схема трудоресурсного забезпечення туристичної сфери

Висновки. Таким чином, ключове значення для розвитку сфери туризму мають такі аспекти забезпечення діяльності туристичних підприємств: [8, с. 172-173]

- забезпечення (на основі визначення поточних і майбутніх завдань діяльності туристичних підприємств) необхідної кількості компетентних працівників: визначення у часі і просторі кількісних і якісних трудоресурсних потреб туристичного підприємства; підбір кадрів, виходячи з потреб підприємства, можливостей ринку праці

і співпраці з відповідними навчальними закладами; управління компетенціями і навичками працівників;

- створення в рамках туристичного підприємства таких систем мотивації та комунікації, які нададуть можливість досягти високої ефективності праці колективу загалом і кожному працівникові зокрема, формування у зв'язку з цим відповідної організаційної культури: створення і підтримка сприятливого іміджу роботодавця; моніторинг потреб працівників; аналіз продуктивності праці та визначення показників, що впливають на зміну результативності підприємств.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.unwto.org/>
2. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг / Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. – К.: Знання, 2008. – 661с.
3. Кухарська Н. О. Міжнародна економічна діяльність України / Н. О. Кухарська, С. К. Харічков. – Одіссей, 2006. – 456 с.
4. Письменний О. А. Аналіз ринку міжнародного туризму України / О. А. Письменний // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2014. – Том 15. - N1. – С. 144-153.
5. Голованова М. А. Конкуренетоспособность Украины в мировой индустрии путешествий и туризма / М. А. Голованова, З. В. Каменева, О. В. Яровой // Вісник НТУ "ХПІ". 2016. N24(1196). – С.8-15.
6. Travel and Tourism Economic Impact 2015 Ukraine / World Travel & Tourism Council. - London, 2015. – 24 p.
7. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика / Д. М. Стеченко – К.: Вікар, 2006. – 396 с.
8. Кудла Н. Є. Менеджмент туристичного підприємства / Н. Є. Кудла. – К.: Знання, 2012. – 343 с.
9. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком туризму / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий, Н. П. Турло, С. М. Мархонос; за ред. Д. М. Стеченка. – К.: Знання, 2012. – 455 с.

References (BSI):

1. Ofitsiynyy sayt Vsesvitn'oyi turystychnoyi orhanizatsiyi [Elektronnyy resurs]. [The official website of the World Tourism Organization] – Rezhym dostupu <http://www.unwto.org/>
2. Malska M. P. (2008). Mizhnarodnyy turizm i sfera posluh [International tourism and services]. K.: Znannya [in Ukraine].
3. Kukharska N. O. (2006). Mizhnarodna ekonomichna diyal'nist' Ukrayiny [International economic activity of Ukraine]. Odissey [in Ukraine].
4. Pysmennyy O. A. (2014). Analiz rynku mizhnarodnoho turizmu Ukrayiny [Analysis of the international tourism market of Ukraine]. Ternopil': Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu "Ekonomichna dumka" [in Ukraine].
5. Golovanova M. A. (2016). Konkurentosposobnost' Ukrainy v myrovoy yndustryi puteshestvyi y turyzma [Competitiveness of Ukraine in the world industry of travel and tourism]. Visnyk NTU "KhPI" [in Ukraine].
6. Travel and Tourism Economic Impact 2015 Ukraine / World Travel & Tourism Council. - London, 2015. – 24 p.
7. Stechenko D. M. (2006). Rozmishchennya produktyvnykh syl i rehionalistyka [Placement of productive forces and regionalistics]. K.: Vikar [in Ukraine].
8. Kudla N. Ye. (2012). Menedzhment turystychnoho pidpryyemstva [Management of the tourist enterprise]. K.: Znannya [in Ukraine].
9. Stechenko D. M. (2012). Upravlinnya rehional'nym rozvytkom turizmu [Management of regional tourism development]. K.: Znannya [in Ukraine].

Keywords: tourism industry; international market of tourist services; international tourism; tourism sphere; labor-resource support; labor-resource potential of tourism sector.

Ключові слова: туристична галузь; міжнародний ринок туристичних послуг; міжнародний туризм; туристична сфера; трудоворесурсне забезпечення; трудоворесурсний потенціал туристичної сфери.

Ключевые слова: туристическая отрасль; международный рынок туристических услуг; международный туризм; туристическая сфера; трудоворесурсное обеспечение; трудоворесурсный потенциал туристической сферы.